

TÜREV FİNANSAL ÜRÜNLERİN; TÜRKİYE MUHASEBE STANDARTLARI (TMS), TÜRKİYE FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARI (TFRS) VE YENİ HESAP PLANI TASLAĞI KAPSAMINDA MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

DERIVATIVE FINANCIAL INSTRUMENTS; TURKEY ACCOUNTING STANDARDS (IAS), TURKEY FINANCIAL REPORTING STANDARDS (IFRS) AND WITHIN THE NEW ACCOUNT PLAN DRAFT MEASUREMMENT

Şakir DIZMAN*

ÖZET: Yeni Türk Ticaret Kanunu ile muhasebe kayıtlarının tutulması ve finansal tabloların düzenlenmesi, Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) ve Uluslararası Muhasebe Standartları (UMS)'nın Türkiye'deki karşılıkları olan, Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) ve Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) esas alınarak yapılmaya başlanmıştır. Bu standartların yürürlüğü sonrasında Türev Finansal Ürünler açısından yapılan muhasebe uygulamalarında, Yeni Hesap Planı Taslağı açısından bazı yeni uygulamalar söz konusudur. Bu çalışmada, Türev Finansal Ürünler açısından ortaya çıkan yeni muhasebe uygulamaları gösterilmeye çalışılmıştır. TMS ve TFRS'lere uygun muhasebe uygulamalarının zorunlu olarak başladığı 2013 yılından itibaren, Yeni Hesap Planı Taslağı açısından Türev Finansal Ürünlerin muhasebe uygulamaları ele alınmıştır. Yeni dönemde bu muhasebe uygulamalarının nasıl yapılması gerektiği konusunda bir yaklaşım ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Türev Ürün, Muhasebe, Forward, Futures, Opsiyon, Swap.

ABSTRACT: The regulation of accounting and financial statements with the new Turkish Trade Code have been started on the basis of Turkey Financial Reporting Standards (IFRS) and Turkey Accounting Standards (IAS), which are the counterpart in Turkey of International Financial Reporting Standards (IFRS) and International Accounting Standards (IAS). These standards remain after, Derivative Financial Instruments performed in terms of accounting applications, In terms of New Accounts Plan Draft is in question some new applications. In this study, the resulting in terms of Derivative Financial Instruments was worked to show the new accounting practices. IAS and IFRS as the starting point the appropriate accounting applications to mandatory starting in 2013, in terms of the new Account plan draft Derivative Financial Instruments accounting practices is discussed. How these accounting applications in the new period, an approach that we should do, we tried to be revealed. In the new period, this accounting practices, how we should do, the work was an approach that has persisted.

Keywords: Derivative Instrument, Accounting, Forward, Futures, Option, Swap.

1. GİRİŞ

Yeni Türk Ticaret Kanunu ile tacirler, 1.1.2013 tarihinden itibaren muhasebe defterlerini ve finansal tablolarını Türkiye Muhasebe Standartları(TMS)'ni esas alarak düzenlemek zorundadır(TTK, m. 64, 68, 69 ve 1534). Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS)'da bu kapsam içerisindedir. Bu standartlar; Uluslararası Muhasebe Standartları(IAS=International Accounting Standards) ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IFRS=International Financial Reporting Standards)'nın Türkiye'deki karşılıklarıdır(Akdoğan, Sevilengül, 2007, s.31). Yani; Ülkemizde tacirler 2013 yılı başından itibaren bu uluslararası standartlara uygun olarak

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Pasinler MYO.
(e-posta: sdizman@atauni.edu.tr)

muhasebe kayıtlarını yapmak ve finansal tablolarını düzenlemek durumundadır. Doğal olarak, Türev Finansal Ürünler'in muhasebe kayıtlarının tutulması ve finansal tablolarda gösterilmesi de bu kapsamdadır. Türev Finansal Ürünlerin muhasebe kayıtları yapılırken, diğer birçok hesapta olduğu gibi 2013 yılı öncesinde yapılan kayıtlara benzer muhasebe işleyiş mantığına göre yapılacak, ancak TMS ile bir takım değişiklikler de olacaktır.

Türev Finansal Ürünlerin yaygınlaşması, işletmelerin finansman ihtiyacı ve finansal risk yönetimi ile ilişkilidir. Türev Finansal Araçlara olan talep, bir takım finansal riskleri ortadan kaldırmaları nedeniyle her geçen gün daha da artmaktadır. İşletmeler, bazı finansal olayların firma aleyhine doğuracağı zararlardan ve risklerden firmayı korumak için bir takım finansal tedbirler alırlar(Okka, 2009, s.833). Bu tedbirler risk yönetimi olarak isimlendirilebilir. Türev Finansal Ürünler'in alınıp satılması da risk yönetimi kapsamında düşünülebilir. Çünkü, bu ürünler bir malın gelecekteki bir tarihte, fiyatını sabitleyerek ortaya çıkabilecek ani fiyat değişimlerine karşı firmaları koruyucu fonksiyona sahiptirler.

Türev Finansal Araçlar, aynı zamanda Vadeli İşlemler olarak ta isimlendirilirler ve bu işlemlerin yapıldığı piyasaya da Vadeli İşlem Piyasaları denilmektedir(Yalçiner, 2008, 242). Bu piyasalarda alım satım yapanlar, finansal risklere karşı kendilerini koruma ve riskleri yönetebilme imkânına sahip olurlar. Risk yönetimi, aynı zamanda geleceğe dönük fiyat tahminini de içeren bir yapıya sahiptir.

Finansal araçların değerlemesi ve muhasebeleştirilmesine ilişkin; Kamu Gözetimi Kurulu tarafından TMS 32, TMS 39 ile TFRS 7 ve TFRS 9 no'lu standartlar yayınlanmıştır.

Çalışmada Türev Ürünlerin hangi finansal ürünler olduğu ve hangi hesaplarda nasıl takip edilmeleri gerektiği konusunda Yeni TMS ve TFRS'ler dikkate alınarak Yeni Hesap Planı Taslağı kapsamında muhasebe uygulamaları yapılmıştır.

Bu çalışmada Türev Finansal Ürünlere ilişkin tanımlar, muhasebenin konuya ilişkin tanımları, muhasebe kayıtları, Tekdüzen Muhasebe Sisteminin işleyiş mantığı ve TMS-TFRS kapsamında, örnekleriyle açıklanmaya çalışılmıştır.

2. KONUYA İLİŞKİN TANIMLAR

Türev Finansal Araçlar'a ilişkin Muhasebe kayıtlarının yapılmasından önce, bazı tanımların yapılmasında fayda vardır.

2.1. Türev Ürün ve Türev Piyasa

TMS 39 Finansal Araçlar, Muhasebeleştirme ve Ölçme Standardı'nda Türev Ürün aşağıdaki gibi tanımlanmıştır(TMS 39, sayfa 11, Paragraf 9):

Türev ürün: Aşağıda yer alan üç özelliğin tamamına sahip olan ve bu Standart kapsamında bulunan (bakınız: Paragraf 2-7) bir finansal araç veya diğer bir sözleşmedir:

(a) Belirli bir faiz oranında, finansal araç fiyatında, mal bedelinde, döviz kurunda, fiyat veya oran endeksinde, kredi derecesi veya kredi endeksinde ya da başka bir değişkende veya sözleşmenin taraflarından birine özgü olmayan finansal olmayan bir değişkende (bazen "sözleşmeye konu olan" olarak da adlandırılır) meydana gelen bir değişiklik karşısında değeri değişmektedir;

(b) Net bir başlangıç yatırımı gerektirmemekte veya piyasa koşullarındaki değişikliklere benzer tepki vermesi beklenen diğer türden sözleşmelere göre daha az bir net başlangıç yatırımı gerektirmektedir ve

(c) Gelecek bir tarihte ödenecektir.

Türev Ürünler, değerleri diğer bazı temel varlıklara bağlı olan finansal ürünlerdir(Chambers, 2012, s.1). Başka bir ifadeyle, Türev Ürün, vade sonundaki veya vade içerisindeki değeri, sözleşmeye konu olan varlığın fiyatı tarafından belirlenen bir finansal varlıktır(Korkmaz, Ceylan, 2010, s.362). Türev Ürünler, faiz oranlarında meydana gelebilecek

dalgalanmalara ve kambiyo riskine karşı korunmak için yatırım ve spekülasyon amaçlı kullanılabilen finansal ürünlerdir(Aksoy, Tanrıöven, 2007, s.471).

Türev Piyasalar ise; Türev ürünler ile ilgili işlemlerin yapıldığı ve türev ürünlerin alım satımının yapıldığı piyasalardır(Chambers, 2012, s.1). Vadeli İşlem Piyasaları da denilen bu piyasalar gelecekte ortaya çıkabilecek risklerin ortadan kaldırılmasına hizmet ederler(Başoğlu, Ceylan, Parasız, 2009, s. 338).

2.2. Türev Ürün Türleri

Türev Ürün Türleri TMS 39'da aşağıdaki şekilde belirtilmektedir (TMS 39, s.37):

UR9. Futures ve forward ile swap ve opsiyon sözleşmeleri türev ürünlerin tipik örnekleridir. Bir türev ürün genellikle para, hisse senedi, ağırlık, hacim veya sözleşmede belirlenen diğer ölçü birimlerinden oluşan bir tutar (türev ürün tutarı) üzerinden düzenlenir. Bununla birlikte, türev ürün, hamil ya da satıcısının (opsiyon yazıcısının) anılan türev ürün tutarını sözleşmenin başında yatırmasını veya tahsil etmesini gerektirmez. Diğer yandan, bir türev ürün, sabit bir tutarın ya da türev ürün tutarıyla ilişkisi olmayan gelecekteki bazı olaylar sonucunda değişebilecek (sözleşme tutarındaki değişimle orantılı olmaksızın) bir tutarın ödenmesini gerektirebilir. Örneğin bir sözleşme, altı aylık LIBOR'un 100 baz puan artması durumunda 1.000 TL tutarında sabit bir ödemede bulunulmasını gerektirebilir. Bu tür bir sözleşme, her ne kadar bir türev ürün tutarı belirlenmemiş olsa da, türev ürün sözleşmesidir.

UR10. Bu Standarttaki türev ürün tanımı, sözleşme konusu kalemin teslimine yönelik brüt tutar üzerinden düzenlenen (sabit kurlu bir borçlanma aracının satın alınmasına yönelik forward sözleşmesi gibi) sözleşmeleri içerir. İşletme, nakit ya da başka bir finansal araç karşılığında veya finansal araçların takasıyla (bir malın gelecekteki bir tarihte sabit bir fiyattan alım satımına ilişkin bir sözleşme gibi) ödenebilen finansal olmayan bir kalemin alım satımına ilişkin bir sözleşme yapabilir. Bu tür bir sözleşme, işletmenin beklenen alış, satış veya kullanım gereksinimleri ile uyumlu olarak finansal olmayan bir varlığın teslimine yönelik düzenlenmediği ve elde tutulmaya devam edilmediği sürece bu Standart kapsamındadır (bakınız: 5-7 inci Paragraflar).

UR11. Türev ürünün tanımlayıcı özelliklerinden biri de, piyasa etkenlerindeki değişimlere benzer tepki vermesi beklenen diğer türdeki sözleşmeler için gerekli olandan daha az net bir başlangıç yatırımı gerektirmesidir. Bir opsiyon sözleşmesi buna örnek olarak verilebilir; çünkü opsiyon primi, ilgili opsiyonun ilişkili olduğu finansal aracı elde etmek için yapılması gereken yatırımdan daha azdır. Eşit gerçeğe uygun değerlere sahip farklı para birimlerinin başlangıçta takas edilmesini gerektiren bir döviz takası işlemi de, net başlangıç yatırımı sıfır olduğundan bu tanımı karşılar.

UR12. Normal yoldan alım veya satım işlemi, işlem tarihi ile teslim tarihi arasında fiyatın sabit olacağına yönelik bir taahhütte bulunulması sonucunu doğurur. Buna rağmen, ilgili taahhüdün süresinin kısalığından dolayı, söz konusu taahhüt, bir türev finansal araç olarak muhasebeleştirilmez. Bu Standart, bu tür normal yoldan yapılan sözleşmeler için özel muhasebeleştirme şekilleri öngörür (bakınız: Paragraf 38 ve UR 53-UR 56 ncı Paragraflar).

UR12A. Türev ürün tanımı, sözleşme taraflarından birine özgü olmayan finansal olmayan değişkenlerden söz eder. Bunlar; belirli bir bölgedeki deprem zararları endeksini ve belirli bir şehirdeki ısı endeksini içerir. Sözleşmenin bir tarafına özgü finansal olmayan değişkenler, sözleşme taraflarından birinin sahip olduğu bir varlığa zarar veren veya onu yok eden bir yangının ortaya çıkması ya da çıkmamasını içerir. Finansal olmayan varlığın

gerçeğe uygun değerinde meydana gelen bir değişim, sözü edilen gerçeğe uygun değer, bu tür varlıkların sadece piyasa fiyatlarındaki değişimleri değil (finansal bir değişken) aynı zamanda varlığın içinde bulunduğu koşulları (finansal olmayan bir değişken) da yansıtması durumunda varlığın sahibine özgü sayılır. Örneğin, bir arabanın kalıntı değerinin garanti edilmesinin garanti edeni anılan arabanın fiziksel durumunda değişiklik olması riskine maruz bırakması durumunda, sözü edilen kalıntı değerdeki değişim araba sahibine özgü sayılır.

UR13. İşlem maliyetleri, acentelere (satış temsilcileri olarak faaliyet gösteren çalışanlar dahil), danışmanlara, simsar ve satıcılara ödenen ücret ve komisyonları, düzenleyici kurumlar ve menkul kıymet takası için ödenen ücretleri, transfer ve gümrük vergilerini içerir. İşlem maliyetlerine, borç primleri ya da iskontolar, finansman maliyetleri veya işletmenin kendi iç yönetimi ile ilgili maliyetler ya da saklama maliyetleri dahil değildir.

Alım satım amaçlı olarak elde tutulan finansal varlıklar ve finansal borçlar

UR14. Alım satım işlemi, genellikle, aktif ve sık bir biçimde gerçekleştirilen alım ve satım işlemlerini ifade eder. Alım satım amaçlı olarak elde tutulan finansal araçlar, genellikle, fiyatlardaki ya da satıcı kârındaki kısa dönemli dalgalanmalardan kâr sağlamak amacıyla kullanılır.

UR15 . Alım satım amaçlı olarak elde tutulan finansal borçlar aşağıdakileri içerir:

- (a) Finansal riskten korunma aracı olarak muhasebeleştirilmeyen türev borçlar;
- (b) Açığa satıştan kaynaklanan finansal varlıkları teslim yükümlülükleri (diğer bir ifadeyle, işletmenin ödünç almış olduğu ancak henüz mülkiyetine sahip olmadığı finansal varlıklarını satması);
- (c) Yakın dönemde geri satın almak niyetiyle yüklenilen finansal borçlar (örneğin, ihraççının gerçeğe uygun değerde oluşabilecek dalgalanmalara göre yakın zamanda geri satın alabileceği, borsada işlem gören bir borçlanma aracı) ve
- (d) Son zamanlarda kısa dönemde kâr etme konusunda belirgin bir eğilimi bulunduğu yönünde delil bulunan ve birlikte yönetilen belirli finansal araçlardan oluşan bir portföyün parçası konumunda olan finansal borçlar.

Bir borcun ticari (alım satım) amaçlı faaliyetleri fonlamak amacıyla kullanılması, bu borcu tek başına alım satım amaçlı bir borç haline getirmez.

Gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal varlık ve finansal borçlar(tms 39, s.4-5): Aşağıdaki koşullardan herhangi birisine sahip finansal varlık veya finansal borçtur.

- (a) Alım satım amaçlı elde tutulan olarak sınıflandırılmıştır. Bir finansal varlık veya finansal borç, aşağıdaki durumlarda alım satım amaçlı elde tutulan olarak sınıflandırılır:
 - (i) Esas itibariyle, yakın bir tarihte satılmak veya geri satın alınmak amacıyla edinilmiş veya yüklenilmiştir;
 - (ii) Birlikte yönetilen ve son zamanlarda kısa dönemde kâr etme konusunda belirgin bir eğilimi bulunduğu yönünde delil bulunan belirli finansal araçlardan oluşan bir portföyün parçasıdır; veya
 - (iii) Bir türev üründür (finansal teminat sözleşmesi olan veya etkin bir finansal riskten korunma aracı olan türev ürünler hariç)

2.2.1. Forward Sözleşmeler

Forward sözleşmeler; fiyatı ve tutarı bugünden belirlenen bir varlığın, gelecekte bir tarihte alım-satımını içeren sözleşmelerdir(Karabıyık, Anbar, 2010, s.361). Bu sözleşmeler, Futures sözleşmeler gibi standart değildir. Belirli miktardaki ticari ürün yada finansal aracın fiyatını ya da oranını bugünden sabitleyerek, taraflardan birini vade tarihinde belirlenen fiyattan sözleşme konusu kıymeti almakla, diğerini de satmakla yükümlü kılan, yani sözleşme taraflarına yükümlülük getiren sözleşmelerdir(Yalçın ve diğerleri, 2011, s.160).

2.2.2. Futures Sözleşmeler

Futures sözleşmeler, forward sözleşmeler ile aynı amacı ve özellikleri taşımaktadır. Aralarındaki temel farklılık, futures sözleşmelerin standart olması ve organize borsalarda işlem görmesidir. Bir futures sözleşme standart süre ve tutarı içeren, organize borsalarda işlem gören ve günlük dengeleme prosedürüne bağlı olan bir anlaşmadır(Chambers, 2012, s.6).

2.2.3. Opsiyon Sözleşmeleri

Opsiyon, kelime anlamı olarak, seçenek veya seçim hakkı anlamına gelir. Opsiyon sözleşmesi, sahibine belirli miktarda menkul kıymetin veya malın, önceden belirlenen bir fiyattan, belirli bir süre içerisinde alım veya satım hakkını veren sözleşmelerdir(Karabıyık, Anbar, 2010, s.400). opsiyon sözleşmelerinin forward ve futures sözleşmelerden temel farkı, sözleşmenin, taraflardan birine satın alma veya satma hakkı verirken, diğer tarafa yükümlülük getirmesidir.

2.2.4. Swap Sözleşmeleri

Swap; kelime anlamı olarak, takas, değiştirme, değiş-tokuş demektir. Finansal açıdan Swap; iki taraf arasında yapılan ve gelecekte belli bir tarihte nakit değişimini içeren bir sözleşmedir(Karabıyık, Anbar, 2010, s.345). İki türü vardır; Döviz swapı ve Faiz swapı. Döviz swapı; iki farklı paranın veya farklı para birimlerinden olan yükümlülüklerin, daha sonraki bir tarihte yeniden değiştirilmesine ilişkin bir anlaşmayla birlikte bugünden değiştirilmesi için yapılan bir anlaşmadır. Faiz swapı ise; farklı borçlanma kaynaklarından, benzer vadeli ve aynı miktarda anapara borçlanmış, birbirinden bağımsız iki tarafın, faiz ödeme yükümlülüklerini, genelde aracı bir banka yoluyla, birbirlerine devretmelerini içermektedir.

2.3. Türev Ürünlerin Kullanım Amaçları

Türev ürünler, mali piyasalardaki değişimlere kısa sürede ayak uydurabilecek finansal araçları ortaya çıkartarak hem kullanılan sermayenin maliyetini düşürmek hem de bu araçlara yatırımcılar için özendirici nitelikler yükleyebilmek için kullanılırlar. Ayrıca türev ürünler; işletmeleri, borsa değerlerinde, faiz hadlerinde ve döviz kurlarında ileride meydana gelebilecek riskli durumlara karşı, olumsuz sonuçlardan koruma amacıyla da kullanılabilirler. Türev ürünlerin kullanım amaçları genel olarak şunlardır(Karabıyık, Anbar, 2010, s.342):

a) Riskten Korunma: Gelecekte bir mal alımı veya satımı için meydana gelebilecek ani fiyat değişimlerinden korunmak için, bugünden belirlenen bir fiyattan gelecekte bir tarihte mal alım satımı yapılması yoluyla gelecekte meydana gelebilecek ani fiyat değişimi riskinden korunmak amaçlanır(Erol, 1999, s.3).

b) Spekülasyon: Tahmin ve beklentilere dayalı olarak, fiyat artışı veya düşüşünden faydalanarak kâr elde etmek amacıyla alım satım yapılmasıdır(Karabıyık, Anbar, 2010, s.343). Başarılı bir tahmin için başkalarından daha fazla bilgiye ve bu bilgiyi daha iyi değerlendirebilme kabiliyetine sahip olmak gerekir(Bolak, 1998, s.72).

c) Arbitraj:" Bir piyasadan düşük fiyata alıp, başka bir piyasada yüksek fiyata satma işlemidir(Chambers, 2012, s.174).

3. YENİ HESAP PLANI TASLAĞI'NA GÖRE TÜREV FİNANSAL VARLIKLARIN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Yeni Hesap Planı Taslağı'nda, Türev Finansal Varlıklar ile ilgili hesaplar ve bu hesapların işleyişine ilişkin bilgiler aşağıdaki gibidir(<http://www.gemlikmuhasebe.com>):

116 TÜREV FİNANSAL VARLIKLAR

Bu hesap; alım-satım amaçlı veya finansal riskten korunma amacıyla, en fazla on iki ay elde bulundurmaya niyetiyle yapılan türev sözleşmelerin izlenmesinde kullanılır. İşletmelerin türev finansal varlık (türev ürün sözleşmesi) edinmesinde başlangıç maliyetinin sıfır olması durumunda, bu hesaba herhangi bir kayıt yapılmaz doğrudan bilanço dışı bilgi hesaplarında izlenir. Bilanço dışı hesaplarda izlenen türev finansal araçların ilgili Türkiye Muhasebe Standardı hükümleri çerçevesinde değerlemeye tabi tutulmasından doğan ve varlık oluşturan farklar bu hesaba alınır. Bu hesaba kaydedilen değerlendirme farkları, ilgili Türkiye Muhasebe Standardı hükümleri çerçevesinde ilgisine göre gelir tablosu veya özkaynak hesabı ile ilişkilendirilir.

Türev sözleşmelerinin edinilmesinde başlangıç teminatı veya prim yatırılması gereken türev ürünlerde (vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinde olduğu gibi) yatırılan teminatlar ve primler de bu hesapta izlenir.

İşleyişi:

Türev sözleşmeler ile edinilen türev finansal varlıklar bu hesabın borcuna, bu sözleşmelerin sona ermesi ve elden çıkarılmasında ise bu hesabın alacağına kaydedilir. Türev ürünlerin edinilmesinde yatırılan başlangıç teminatları ve ödenen primler de bu hesabın borcuna kaydedilir. Türev finansal araçlarda meydana gelen gerçeğe uygun değer artışları bu hesabın borcuna, türev finansal varlıkların işletme tarafından edinilme amaçlarına göre ilgili hesapların ("648 Türev Finansal Araç Kârları", "667 Finansman Faaliyetiyle İlgili Türev Finansal Araç Kârları" ya da "562 Türev Finansal Araçlar Gerçeğe Uygun Değer Farkları") alacağına kaydedilir. Türev finansal araçlarda meydana gelen gerçeğe uygun değer azalışları ise, bu hesabın alacağına, türev finansal varlıkların işletme tarafından edinilme amaçlarına göre ilgili hesapların ("658 Türev Finansal Araç Zararları", "677 Finansman Faaliyetiyle İlgili Türev Finansal Araç Zararları" ya da "562 Türev Finansal Araçlar Gerçeğe Uygun Değer Farkları") borcuna kaydedilir.

227 TÜREV FİNANSAL VARLIKLAR

Bu hesap; alım-satım amaçlı veya finansal riskten korunma amacıyla, on iki aydan daha uzun süreli elde bulundurmaya niyetiyle yapılan türev sözleşmelerin izlenmesinde kullanılır. İşletmelerin türev finansal varlık (türev ürün sözleşmesi) edinmesinde başlangıç maliyetinin sıfır olması durumunda, bu hesaba herhangi bir kayıt yapılmaz doğrudan bilanço dışı bilgi hesaplarında izlenir. Bilanço dışı hesaplarda izlenen türev finansal araçların ilgili Türkiye Muhasebe Standardı hükümleri çerçevesinde değerlemeye tabi tutulmasından doğan ve varlık oluşturan farklar bu hesaba alınır. Bu hesaba kaydedilen değerlendirme farkları, ilgili Türkiye Muhasebe Standardı hükümleri çerçevesinde ilgisine göre ilgili gelir veya özkaynak hesabı ile ilişkilendirilir.

Türev sözleşmelerinin edinilmesinde başlangıç teminatı veya prim yatırılması gereken türev ürünlerde (vadeli işlem ve opsiyon sözleşmelerinde olduğu gibi) yatırılan teminatlar ve primler de bu hesapta izlenir.

İşleyişi:

Türev sözleşmeler ile edinilen türev finansal varlıklar bu hesabın borcuna, bu sözleşmelerin sona ermesi ve elden çıkarılmasında veya vadenin on iki aya inmesi nedeniyle dönen varlıklara aktarımında ise bu hesabın alacağına kaydedilir. Türev ürünlerin edinilmesinde yatırılan başlangıç teminatları ve ödenen primler de bu hesabın borcuna kaydedilir. Türev finansal araçlarda meydana gelen gerçeğe uygun değer artışları bu hesabın borcuna, türev finansal varlıkların işletme

tarafından edinilme amaçlarına göre ilgili hesapların (“648 Türev Finansal Araç Kârları”, “667 Finansman Faaliyetiyle İlgili Türev Finansal Araç Kârları” ya da “562 Türev Finansal Araçlar Gerçeğe Uygun Değer Farkları”, “527 Türev Araçlar Değerleme Farkları” hesaplarının) alacağına kaydedilir. Türev finansal araçlarda meydana gelen gerçeğe uygun değer azalışları ise, bu hesabın alacağına, türev finansal varlıkların işletme tarafından edinilme amaçlarına göre ilgili hesapların (“658 Türev Finansal Araç Zararları”, “677 Finansman Faaliyetiyle İlgili Türev Finansal Araç Zararları” ya da “562 Türev Finansal Araçlar Gerçeğe Uygun Değer Farkları” hesaplarının) borcuna kaydedilir.

307 TÜREV FİNANSAL BORÇLAR

Bu hesap; Türkiye Muhasebe Standartları kapsamında, türev sözleşmelerinden doğan kısa vadeli borçların izlenmesinde kullanılır. Bilanço dışı hesaplarda izlenen türev finansal araçların Türkiye Muhasebe Standartları hükümleri çerçevesinde değerlemeye tabi tutulmasından doğan ve yükümlülük oluşturan farklar bu hesapta izlenir. Bu hesaba kaydedilen değerleme farkları, ilgili Türkiye Muhasebe Standardı hükümleri çerçevesinde ilgili gider veya özkaynak hesabı ile ilişkilendirilir.

İşleyişi:

Türkiye Muhasebe Standartlarında açıklandığı şekliyle türev sözleşmeler nedeniyle yüklenilen türev finansal borçlar bu hesabın alacağına kaydedilir. Yükümlülüğün ortadan kalkmasında veya yerine getirilmesinde hesaba borç kaydedilir.

407 TÜREV FİNANSAL BORÇLAR

Bu hesap; Türkiye Muhasebe Standartları kapsamında, türev sözleşmelerinden doğan uzun vadeli borçların izlenmesinde kullanılır. Bilanço dışı hesaplarda izlenen türev finansal araçların Türkiye Muhasebe Standartları hükümleri çerçevesinde değerlemeye tabi tutulmasından doğan ve yükümlülük oluşturan farklar pasif nitelikli bu hesapta izlenir. Bu hesaba kaydedilen değerleme farkları, ilgili Türkiye Muhasebe Standardı hükümleri çerçevesinde özelliğine göre ilgili gider veya özkaynak hesabı ile ilişkilendirilir.

İşleyişi:

Türkiye Muhasebe Standartlarında açıklandığı şekliyle türev sözleşmeler nedeniyle yüklenilen türev finansal borçlar bu hesabın alacağına kaydedilir. Vadesi on iki ayın altına düşen türev ürünlerle ilgili yükümlülükler bu hesaptan kısa vadeli borçlardaki 307 no’lu hesaba aktarılır.

3.1. Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi

Not: Muhasebe örnekleri en fazla 12 ay süreyle(kısa vadeli amaçla)türev sözleşme satın alınması durumunda türev ürünlerin satın alınmasından vade bitimine kadar yapılması gereken muhasebe kayıtlarını içermektedir.

3.1.1. Forward Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi

Örnek : X A.Ş., 01.06.2014’te Y A.Ş.’den 01.12.2014’te teslim alınmak ve ödenmek üzere 50.000 € tutarında Maddi Duran Varlık satın almak üzere anlaşıyor. X A.Ş. vade tarihinde ortaya çıkabilecek kur değişimlerinden korunmak için 01.06.2014 tarihinde forward kuru 1 €=2,80 TL’den 50.000 € alımı için Döviz Forward Sözleşmesi satın alıyor. Kurlar aşağıdaki şekildedir.

1 Haziran 2014; 1 €=2,70 TL

1 Aralık 2014;

a) 1 €=2,90 TL (Kurda yükselme olması durumu)

b) 1 €=2,75 TL (Kurda düşme olması durumu)

alternatiflerine göre, gerekli muhasebe kayıtlarını yapınız.

Sözleşmenin TL cinsinden tutarı;

50.000 € x 2,80 TL/€ = 140.000 TL

01.06.2014		Borç	Alacak
930 Forward Sözleşmesinden Alacaklar		140.000	
931 Forward Sözleşmesinden Borçlar			140.000

Forward sözleşmesi ile ilgili kur değişimi kaynaklı değerlendirme farkı;

a) 50.000 € x (2,90 TL/€ - 2,80 TL/€) = 5.000 TL

01.06.2014		Borç	Alacak
116 Türev Finansal Varlıklar		5.000	
562 Türev Fns. Arç. Gerç. Uyg. Değ. Fark.			5.000

Maddi Duran Varlık kaydı;

50.000 € x 2,90 TL/€ = 140.000 TL

01.12.2014		Borç	Alacak
253 Maddi Duran Varlıklar		140.000	
102 Bankalar			135.000
116 Türev Finansal Varlıklar			5.000

Forward sözleşmesinin Nazım Hesaplarda kapatılması kaydı;

01.12.2014		Borç	Alacak
931 Forward Sözleşmesinden Borçlar		140.000	
930 Forward Sözleşmesinden Alacaklar			140.000

Forward sözleşmesi ile ilgili kazancın kaydı;

01.12.2014		Borç	Alacak
562 Türev Fin. Araç. Ger. Uygun. Değ. Farkları		5.000	
648 Türev Finansal Araç Kârları			5.000

b) Forward sözleşmesi ile ilgili kur değişimi kaynaklı değerlendirme farkı;

50.000 € x (2,75 TL/€ - 2,80 TL/€) = -2.500 TL

01.06.2014		Borç	Alacak
562 Türev Fns. Arç. Gerç. Uyg. Değ. Fark.		2.500	
116 Türev Finansal Varlıklar			2.500

Maddi Duran Varlık kaydı;

50.000 € x 2,75 TL/€ = 137.500 TL

01.12.2014	Borç	Alacak
253 Maddi Duran Varlıklar	137.500	
116 Türev Finansal Varlıklar	2.500	
102 Bankalar		140.000

Forward sözleşmesinin Nazım Hesaplarda kapatılması kaydı;

01.12.2014	Borç	Alacak
931 Forward Sözleşmesinden Borçlar	140.000	
930 Forward Sözleşmesinden Alacaklar		140.000

Forward sözleşmesi ile ilgili zararın kaydı;

01.12.2014	Borç	Alacak
658 Türev Finansal Araç Zararları	5.000	
562 Türev F. Araç. G. Uyg. Değ. Farkları		2.500

3.1.2. Futures Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi

Örnek : K A.Ş. 01.05.2014 tarihinde L A.Ş.'den 20.000 € tutarında 01.08.2014'te teslim edilmek ve ödenmek üzere Maddi Duran Varlık alım anlaşması yapmıştır. K A.Ş. döviz kurlarında oluşabilecek dalgalanmalardan olumsuz etkilenmemek için Z Aracı Kurumu'ndan 01.07.2014 vadeli 1 €=2,60 TL'den 5 adet € Döviz Futures Sözleşmesi satın almıştır. Başlangıç teminatı 2.000 € dur. Kurlar aşağıdaki gibidir.

Z Aracı kurumu € Futures Sözleşme büyüklüğü 4,000€'dur.

1 Mayıs 2014 1 €=2,50 TL

1 Temmuz 2014

a) 1 €=2,80 TL(Döviz kuru'nun yükselmesi durumu)

b) 1 €=2,40 TL(Döviz kuru'nun düşmesi durumu)

Future sözleşmesinin Nazım Hesaplara kaydı;

20.000 € x 2,60 TL/€ = 52.000 TL

01.05.2014	Borç	Alacak
940 Futures Sözleşmesinden Alacaklar	52.000	
941 Futures Sözleşmesinden Borçlar		52.000

Future sözleşmesi ile ilgili başlangıç teminatı kaydı;

2.000 € x 2,50 TL/€ = 5.000 TL

01.05.2014	Borç	Alacak
116 Türev Finansal Varlıklar	5.000	
102 Bankalar		5.000

a) Kur'da artış durumu

(Future sözleşmesi ile ilgili kur değişimi kaynaklı değerlendirme kaydı)

2.000 € x (2,80 TL/€ - 2,50 TL/€) = 600 TL

01.07.2013		Borç	Alacak
116 Türev Finansal Varlıklar		600	
562 Türev Fns. Arç. Gerç. Uyg. Değ. Fark.			600

Maddi Duran Varlık kaydı;
 $20.000 \text{ €} \times 2,80 \text{ TL/€} = 56.000 \text{ TL}$

01.07.2014		Borç	Alacak
253 Maddi Duran Varlıklar		56.000	
102 Bankalar			50.400
116 Türev Finansal Varlıklar			5.600

Futures sözleşmesi ile ilgili kazancın kaydı;

01.07.2014		Borç	Alacak
562 Türev Fi. Araç. Ger. Uygun. Değ. Farkları		600	
648 Türev Finansal Araç Kârları			600

Futures sözleşmesinin Nazım Hesaplarda kapatılması kaydı;

01.04.2013		Borç	Alacak
941 Futures Sözleşmesinden Borçlar		52.000	
940 Futures Sözleşmesinden Alacaklar			52.000

b) Kur'da azalış durumu

Futures sözleşmesi ile ilgili kur değişimi kaynaklı değerlendirme kaydı;
 $2.000 \text{ €} \times (2,40 \text{ TL/€} - 2,50 \text{ TL/€}) = -200 \text{ TL}$

01.07.2013		Borç	Alacak
562 Türev Fns. Arç. Gerç. Uyg. Değ. Fark.		200	
116 Türev Finansal Varlıklar			200

Maddi Duran Varlık kaydı;
 $20.000 \text{ €} \times 2,40 \text{ TL/€} = 48.000 \text{ TL}$

01.07.2014		Borç	Alacak
253 Maddi Duran Varlıklar		48.000	
116 Türev Finansal Varlıklar		4.800	
102 Bankalar			52.800

Futures sözleşmesi ile ilgili zararın kaydı;

01.07.2014		Borç	Alacak
658 Türev Finansal Araç Zararları		200	
562 Türev Fi. Araç. Ger. Uygun. Değ. Farkları			200

Futures sözleşmesinin Nazım Hesaplarda kapatılması kaydı;

01.07.2014	Borç	Alacak
941 Futures Sözleşmesinden Borçlar	52.000	
940 Futures Sözleşmesinden Alacaklar		52.000

3.1.3. Opsiyon Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi

Örnek : 01.05.2014 tarihinde M A.Ş., 01.07.2014 tarihinde ödenmek ve teslim alınmak şartıyla 50.000 € tutarındaki Maddi Duran Varlık alımı için R A.Ş., ile anlaşılıyor. M A.Ş., kur değişimlerinden etkilenmemek için 01.05.2014 tarihinde W Bank ile 1 €=2,90 kuru üzerinden 01.07.2014 tarihli Döviz Alım Opsiyon Sözleşmesi yapmıştır. Opsiyon primi her 1 € için 0,035 €/TL olarak belirlenmiştir. Kurlar aşağıda belirtildiği gibidir.

1 Mayıs 2014 1 €=2,80 TL

1 Temmuz 2014

- a) 1 €=3,00 TL(Kur'da artış olması durumu)
- b) 1 €=2,70 TL(Kur'da azalış olması durumu)

Opsiyon sözleşmesinin Nazım Hesaplara kaydı;
50.000 \$ x 2,90 TL/€ = 145.000 TL

01.05.2014	Borç	Alacak
950 Opsiyon Sözleşmesinden Alacaklar	145.000	
951 Opsiyon Sözleşmesinden Borçlar		145.000

Opsiyon sözleşmesi ile ilgili prim kaydı;
50.000 € x 0,035 TL/€ = 1.750 TL

01.05.2014	Borç	Alacak
116 Türev Finansal Varlıklar	1.750	
102 Bankalar		1.750

a) Maddi Duran Varlık kaydı;
50.000 € x 3,00 TL/\$ = 150.000 TL
50.000 € x 2,90 TL/\$ = 145.000 TL

01.07.2014	Borç	Alacak
253 Maddi Duran Varlıklar	150.000	
102 Bankalar		145.000
116 Türev Finansal Varlıklar		1.750
562 Türev F. Araç. Ger. Uyg. Değ. Fark.		3.250

Opsiyon sözleşmesi ile ilgili kazancın kaydı;

01.07.2014	Borç	Alacak
562 Türev Fi. Araç. Ger. Uygun. Değ. Farkları	3.250	
648 Türev Finansal Araç Kârları		3.250

Opsiyon Sözleşmesinin Nazım Hesaplarda kapatılması kaydı;

01.07.2014		Borç	Alacak
951 Opsiyon Sözleşmesinden Borçlar		145.000	
950 Opsiyon Sözleşmesinden Alacaklar			145.000

b) Maddi Duran Varlık kaydı;

50.000 € x 2,70 TL/\$ = 135.000 TL

50.000 € x 2,90 TL/\$ = 145.000 TL

01.07.2014		Borç	Alacak
253 Maddi Duran Varlıklar		135.000	
562 Türev F. Araç. Ger. Uyg. Değ. Fark.		11.750	
102 Bankalar			145.000
116 Türev Finansal Varlıklar			1.750

Opsiyon sözleşmesi ile ilgili zararın kaydı;

01.07.2014		Borç	Alacak
648 Türev Finansal Araç Kârları		11.750	
562 Türev F. Araç. Ger. Uyg. Değ. Farkları			11.750

Opsiyon Sözleşmesinin Nazım Hesaplarda kapatılması kaydı;

01.07.2014		Borç	Alacak
951 Opsiyon Sözleşmesinden Borçlar		145.000	
950 Opsiyon Sözleşmesinden Alacaklar			145.000

3.1.4. SWAP Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi

Örnek : W A.Ş. , 200.000 \$'ı K A.Ş. ye karşılığında 150.000 € almak üzere veriyor. 01.06.2014 tarihinde yapılan değişim sırasında € için %5, \$ için ise % 3 faiz oranı belirleniyor. Anaparaların geri tesliminin 01.09.2014'te yapılması konusunda sözleşme yapılıyor. Kurlar aşağıdaki gibidir:

1 Haziran 2014 1 €=2,80 TL

1 Haziran 2014 1 \$= 2,00 TL

1 Eylül 2014 1 €=3,00 TL

1 Eylül 2014 1 \$=2.10 TL

W A.Ş. - Swap sözleşmesinin Nazım Hesaplara kaydı;

150.000 € x 2,80 TL/€ = 420.000 TL

01.06.2014		Borç	Alacak
960 Swap Sözleşmesinden Alacaklar		420.000	
961 Swap Sözleşmesinden Borçlar			420.000

W A.Ş. anapara takası kaydı;

200.000 \$ x 2,00 TL/\$ = 400.000 TL

	01.06.2014	Borç	Alacak
100 Kasa		400.000	
102 Bankalar			400.000

W A.Ş. Euro faiz gideri kaydı;
 $150.000 \text{ €} \times 3,00 \text{ TL/€} \times 5/100 \times 3 \text{ ay} / 12 \text{ ay} = 5.625 \text{ TL}$

	01.09.2014	Borç	Alacak
670 Kısa Vadeli Borçlanma Gideri		5.635	
102 Bankalar			5.625

W A.Ş. Dolar faiz geliri kaydı;
 $200.000 \text{ \$} \times 2,10 \text{ TL/\$} \times 3/100 \times 3 \text{ ay} / 12 \text{ ay} = 3.150 \text{ TL}$

	01.09.2014	Borç	Alacak
669 Diğer Çeşitli Finansman Gelirleri		3.150	
102 Bankalar			3.150

W A.Ş., Swap sözleşmesinin Nazım Hesaplarda kapatılması kaydı;

	01.09.2014	Borç	Alacak
961 Swap Sözleşmesinden Borçlar		420.000	
960 Swap Sözleşmesinden Alacaklar			420.000

4. SONUÇ

2013 yılı başından itibaren işletmeler, muhasebe kayıtlarını ve finansal tablolarını Türkiye Muhasebe Standartları ve Türkiye Finansal Raporlama Standartlarını esas alarak düzenlemek zorundadır. Bu standartlar, uluslararası standartların Türkçe'ye çevrilmiş halleridir. Bu standartların uygulaması, 2011 yılında çıkarılan yeni Türk Ticaret Kanunu'na dayalı olarak yapılmaktadır. Bu standartlar, temel olarak muhasebe ve finansal raporlama mantığında bir değişim oluşturmamakla beraber, beraberlerinde bazı önemli değişiklikler de getirmişlerdir. Bu değişimler çoğu muhasebe kaydında olduğu gibi, Türev Finansal Ürünler için de söz konusu olmuştur.

Türev Finansal Ürünler, ani fiyat değişimlerinden kaynaklanan riskleri ortadan kaldırmak amacıyla alım satımı yapılan sözleşmelerdir. Bu ürünler temel olarak; Forward, Futures, Opsiyon ve Swap sözleşmelerdir. Bu sözleşmeler; alan ve satan açısından, ani fiyat değişimlerinden etkilenmemek için riski düşürücü niteliktedir. Bu sözleşmeler ile sözleşmede belirtilen malı veya başka bir değeri belirli bir vade sonunda belirli bir fiyattan alan ve satanlar geleceğe yönelik öngörülerle bu işlemi gerçekleştirirler. Alım satım fiyatı belirlenirken alıcı ve satıcının geleceğe yönelik fiyat beklentilerinin kesiştiği noktada anlaşma söz konusudur. Ancak, vade sonunda iki taraf tam beklentilerini bulamayabilir. Bir taraf beklentisini karşılarken veya beklentisinin üzerinde bir karşılık bulurken, diğer taraf beklentisini karşılayamayabilir veya beklentisinin çok altında karşılık bulabilir. Örneğin; 3 ay sonrası için, bir malın vade sonundaki piyasa fiyatı 10.000 TL olarak tahmin edilerek yapılan bir türev sözleşmede, vade bitiminde piyasa fiyatı bu fiyatın üzerinde ise alıcı, bu fiyatın altında ise satıcı karlı çıkacaktır. Bu nedenle, bu çalışmada fiyatın yükselmesi ve düşmesi alternatiflerinin her ikisine göre alternatif muhasebe kayıtları yapılmıştır. Her iki duruma göre alternatif uygulamalarla muhasebe ile ilgili kesimlere bir fikir verilmeye çalışılmıştır.

Türev Finansal Ürünler, günümüzde finansal piyasalar içerisinde işlem hacmi ve tutar olarak etkinliğini artırmaktadır. Ülkemiz açısından, yeni gelişmekte olan bu piyasaların etkinliği ve önemi her geçen gün daha da artmaktadır. Bu nedenle, bu ürünlere ilişkin muhasebe kayıtlarının ve finansal raporlamanın da önemi artmakta ve bu işlemlerin muhasebe ve finansal raporlama standartlarına uygun olarak düzenlenmesi büyük önem arz etmektedir.

5. KAYNAKLAR

- Akdoğan, Nalan., Sevilengül, O. (2007), *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı:84, İSMMMMO Yayını, İstanbul.
- Aksoy, Ahmet., Tanrıöven, Cihan.(2007), *Sermaye Piyasası Yatırım Araçları ve Analizi*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Başoğlu, Ufuk., Ceylan, Ali., Parasız, İlker.(2009), *Finans, Teori Kurum ve Araçlar*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- Bolak, Mehmet. (1998), *Finans Mühendisliği*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.
- Chambers, Nurgül. (2012), *Türev Piyasalar*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.
- Erol, Ümit. (1999), *Vadeli İşlem Piyasaları, Teori ve Pratik*, İMKB Yayınları, İstanbul.
- Karabıyık, Lale., Anbar, Adem. (2010), *Sermaye Piyasası ve Yatırım Analizi*, Ekin Basım Yayın Dağıtım A.Ş., Bursa.
- Korkmaz, Turhan., Ceylan, Ali.(2010), *Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analizi*, Ekin Basım Yayın Dağıtım A.Ş., Bursa.
- Okka, Osman.(2009), *Analitik Finansal Yönetim, Teori ve Problemler*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Yalçın, Kürşat.(2008), *Uluslararası Finansman*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Yalçın, Kürşat., Tanrıöven, Cihan. ve diğerleri.(2011), *Finansal Teknikler ve Türev Araçlar*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Türkiye Muhasebe Standartları, http://www.kgk.gov.tr/content_list-208-Turkiye-muhasebe-standartlari.html, Erişim tarihi: 18.11.2014.
- Türk Ticaret Kanunu (2011), Resmi Gazete, 14 Şubat 2011, Sayı:27846, Kanun No: 6102, Kabul Tarihi: 13.01.2011.
- <http://www.gemlikmuhasebe.com>. *Hesap Planı Taslağı*. (Alıntı Tarihi: 18.11.2014)